

І. С. Сопелкін
здобувач Інституту законодавства
Верховної Ради України (м. Київ)

УДК 342.97

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФСПЛОК ЯК ОБ'ЄКТ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Присвячена дослідженню організації та діяльності профспілок як об'єкта конституційно-правового регулювання. Важлива увага приділяється з'ясуванню поняття конституційно-правового регулювання. Досліджуються конституційно-правові відносини щодо організації та діяльності профспілок шляхом їх класифікації на окремі види. Пропонується визначення конституційно-правового регулювання організації та діяльності профспілок.

Ключові слова: професійні спілки, правове регулювання, конституційно-правове регулювання, об'єкт конституційно-правового регулювання, конституційно-правові відносини, класифікація.

Існування профспілкового руху в країні — це ознака рівня цивілізованості держави. Професійні спілки як і будь-які інші громадські організації в Україні є важливим елементом, стрижнем громадянського суспільства, однією з найефективніших артерій взаємодії держави і суспільства та важливим елементом стабілізації трансформаційних процесів, що відбуваються в ході реформ. Професійні спілки — це добровільне об'єднання людей, які прагнуть незалежно та самостійно відстоювати свої інтереси. Саме від якості їх функціонування залежить становлення громадянського суспільства в нашій державі. Таким чином, немає сумніву в значимості виявлення проблем у сфері конституційно-правового регулювання організації та діяльності професійних спілок. Зокрема, проблемним питанням нині є відсутність єдиного розуміння серед науковців визначення як самого конституційно-правового регулювання так і, власне, конституційно-правового регулювання організації та діяльності профспілок. Також відсутні єдині підходи щодо підстав класифікації конституційно-правових відносин, які виникають у зв'язку з організацією та діяльністю профспілок на окремі види.

Теоретичним підґрунтям при здійсненні даного дослідження слугували праці вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема, В. О. Лучін [2] та О. О. Кутафін [10] у своїх працях здійснили досить детальний аналіз конституційних правовідносин, визначили окремі особливості останніх. Л. А. Морозова [3] та О. О. Миронов [4] важливу увагу зосередили на дослідженні, власне, конституційного регулювання, його особливостей.

Метою статті є дослідження основних аспектів конституційно-правового регулювання організації та діяльності профспілок: конституційно-правових відносин та їх особливостей, класифікації конституційно-правових відносин, що виникають з приводу організації та діяльності профспілок, формулювання узагальненого визначення конституційно-правового регулювання організації та діяльності профспілок тощо.

Слід відзначити, що через конституційно-правове регулювання держава закріплює на законодавчому рівні основи своєї діяльності, основні принципи організації та діяльності своїх органів державної влади, взаємовідносини останніх

із громадянами та іншими суб'єктами конституційного права, основоположні засади внутрішньої та зовнішньої політики. Крім цього, посередництвом конституційно-правового регулювання держава забезпечує охорону суспільних відносин.

Слід відмітити, що основний зміст та соціальне призначення правових норм полягає у тому, що вони регулюють суспільні відносини, створюють умови для їх розвитку у тому вигляді, що відповідає законодавчо визначеній конструкції. Як правильно відзначає А. О. Селіванов, право є одним із соціальних регуляторів суспільних відносин, що впливає на поведінку суб'єктів, які у своїй діяльності передбачають забезпечення власних інтересів і досягнення мети [1, с. 3]. Право — це встановлений державою регулятор суспільних відносин, тобто має офіційний характер.

Власне, регулюючи ті чи інші суспільні відносини, важливість яких визначена державою, право оформлює їхній належний розвиток, тобто створює правову форму. Як наслідок такі суспільні відносини, набувши правової форми, стають правовідносинами.

Всезагальність волі, вираженої у праві, виступає як нормативність правової форми суспільного регулювання. При цьому нормативність права також і Конституції полягає в єдності таких властивостей правил поведінки, як узагальненість та обов'язковість [2, с. 8–9].

Варто розглянути питання конституційно-правового регулювання організації та діяльності професійних спілок, а також з'ясувати зміст “конституційно-правове регулювання”. З цього приводу В. О. Лучін зазначив, що Конституція — це не звід законів, і тому цей Основний закон не може охопити систему функціонуючих у суспільстві відносин шляхом встановлення конкретних прав та обов'язків суб'єктів, що беруть у них участь. Конституція України інтегрує суспільні відносини та одночасно “збільшує” права та обов'язки, трансформуючи їх в узагальнені оцінки поведінки стосовно окремих видів суб'єктів. Наявність в Конституції загальних положень, принципів, дефініцій не тільки не позбавляє її нормативності, але, навпаки, свідчить про більш широке використання в ній властивостей нормативності [2, с. 9–10]. Наприклад, нормативність конституційних принципів обумовлена тим, що вони акумулюють, узагальнюють найбільш важливі, соціально значимі явища і процеси матеріального та духовного життя суспільства, дають їм оцінку та вводять їх в рамки нормативів, прийнятих в державі. Вони досить тісно пов'язані з регулюванням суспільних відносин, створюють спрямовуючий вплив на правову систему і діють лише як правові принципи, якими мають керуватися всі правотворчі та правозастосовні органи, всі громадяни, посадові особи та громадські об'єднання [3, с. 52–54].

Аналізуючи таку позицію В. О. Лучіна, вважаємо за доцільне її підтримати, оскільки Конституція України дійсно закріплює лише базові, вихідні юридичні рамки для функціонування професійних спілок шляхом закріплення важливого права громадян на об'єднання у професійні спілки, визначення мети створення та можливих їх членів, встановлення підстав, за яких забороняється створення профспілок. На нашу думку, нормативність таких конституційних приписів полягає у тому, що вони здійснюють загальний регулюючий вплив на розвиток таких суспільних відносин, так як закріплюють правові межі їх розвитку. Заперечення ж нормативного характеру Конституції неодмінно призводить до її недооцінки, а також зменшення регулятивних властивостей її приписів. Конституція створює постійно діючу та загальнообов'язкову систему типових правовідносин. Конституція виступає для інших законодавчих актів своєрідним керівним центром. Разом із тим, Конституція здійснює нормативне регулювання суспільних відносин, якому притаманні загальні ознаки, створює єдину та стійку правову систему.

Досить часто намагаються заперечити нормативний характер Конституції вказавши, що це є політичний акт. З цього приводу такий науковець, як В. О. Лучін вдало зазначає, що Конституція — це, крім Основного закону, ще й політичний акт. Водночас першопочатковим і найголовнішим є те, що Конституція є нормативним актом, Основним законом. Неможливо виправдовувати пріоритет політичної характеристики Конституції тим, що вона регулює всі основні суспільні відносини, які мають політичне значення, оскільки це не лише політичне, але й юридичне завдання, для вирішення якого використовуються специфічні засоби [2, с. 13]. Дійсно, якщо слідувати таким шляхом, коли всі юридичні властивості Конституції відходили б на другий план, то це не сприяло б утвердженню її як Основного закону. А за ч. 2 ст. 8 Конституції вона має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на її основі і повинні відповідати їй.

У свою чергу, інші законодавчі акти, такі як “Про об’єднання громадян”, “Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності” більш детально регулюють суспільні відносини, усю їхню різноманітність, які можуть виникати у зв’язку із організацією та діяльністю професійних спілок. Проте ще раз варто наголосити на тому, що основоположним документом в цьому є Основний закон нашої держави.

Варто наголосити про необхідність детального розгляду питання про поняття конституційно-правового регулювання. Так, на думку О. О. Миронова конституційне регулювання — це широкий багатоплановий вплив норм конституційного права на суспільні відносини з метою їх закріплення та впорядкування шляхом формулювання відправних засад діяльності держави в цілому, побудови всієї правової системи, а також детальної регламентації певного кола суспільних відносин як виключно нормами конституційного права, так і разом з нормами інших галузей права [4, с. 8]. Як бачимо, вчений у цьому визначенні чітко та вдало передбачив, що конституційне регулювання впливає на суспільні відносини не лише шляхом закріплення загальних засад діяльності держави та побудови правової системи, але й безпосередньо здійснює регулювання відповідних суспільних відносин нормами конституційного права. Проте сумнівним, на нашу думку, є твердження О. О. Миронова про те, що конституційне регулювання здійснює детальну регламентацію певного кола суспільних відносин, крім норм конституційного права, також і нормами інших галузей права, не лише конституційного. Таким чином, запропоноване О. О. Мироновим визначення поняття “конституційне регулювання” у більшій мірі відповідає більш загальному визначенню конституційно-правового регулювання, хоча як цілком достатнє таке поняття також не може бути прийняте, оскільки більшою мірою тяжіє до визначення конституційного регулювання. При цьому, на нашу думку, конституційне регулювання — це вплив на суспільні відносини тільки нормами Конституції.

У свою чергу, Л. О. Морозова, коментуючи зазначене вище визначення поняття “конституційне регулювання”, запропоноване О. О. Мироновим, пише, що у ньому відсутня вказівка на специфіку конституційного регулювання порівняно із впливом на суспільні відносини за рахунок норм інших галузей права. При цьому, на її думку, конституційне регулювання нічим не відрізняється від категорії конституційно-правового регулювання, яке ставить питання, в якому знаходяться у співвідношенні ці два поняття і наскільки обґрунтовано введення в науковий обіг категорії конституційного регулювання, якщо воно тотожне конституційно-правовому [3, с. 11]. Із вище викладеної нами позиції випливає, що ми солідарні із вченою. Разом з тим, вважаємо за доцільне внести певні корективи щодо вище викладених думок Л. О. Морозової. По-перше, визначення конституційного регулювання О. О. Миронова, на нашу думку, не слід повною ототожнювати із

конституційно-правовим регулюванням. По-друге, конституційне регулювання, як нами стверджувалось, має визначатись через вплив на суспільні відносини лише нормами Конституції. По-третє, відсутня вказівка, про специфіку конституційного регулювання порівняно із впливом на суспільні відносини за рахунок норм інших галузей права вчений пише далі у своїй роботі.

Так, аналізуючи конституційне регулювання, О. О. Миронов доречно зазначає, що у дослідженні цього питання важливе значення має проникнення в суть предмета конституційного регулювання, під яким розуміється певна сфера суспільних відносин, специфічна для конкретної галузі права і регулюється нормами цієї галузі права. Типові риси різних суспільних відносин дозволяють об'єднати їх в групи з характерними особливостями. Ці особливості диктують необхідність впливу на такі суспільні відносини за допомогою методів конкретної галузі права. Галузі права відрізняються одна від одної за предметом та методом правового регулювання: особливостям предмета галузі права відповідає й своєрідність метода правового регулювання. Правовому регулюванню підлягає широке коло суспільних відносин. При цьому кожна галузь права регулює свою специфічну сферу відносин [4, с. 8–9]. Таким чином, як бачимо, науковець робить вказівку на те, що особливостями конституційного регулювання є специфічність його предмета, тобто суспільних відносин. Хоча й, дійсно, у цьому твердженні О. О. Миронов не акцентує увагу на особливостях конституційно-правових відносин. Розглядаючи предмет конституційно-правового регулювання, ми зупинимось більш детально на визначенні особливостей конституційно-правових відносин.

В юридичній літературі конституційно-правове регулювання також визначається як вид державної діяльності, що має специфічний характер, який полягає лише у прийнятті правових норм для регулювання конституційно-правових відносин. Вважаємо, що така діяльність складає лише окрему сферу прояву конституційно-правового регулювання. А це не може бути сприйнято як цілком правильне, оскільки конституційно-правове регулювання не може зводитись лише до прийняття правових норм у формі відповідних нормативно-правових актів для регулювання відносин між різними суб'єктами конституційно-правових відносин: громадян, державних органів, громадських організацій. Хоча зауважимо, що конституційно-правові норми займають визначальне місце у регулюванні суспільних відносин.

П. М. Рабінович під правовим регулюванням розуміє здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення охорони і розвитку [5, с. 151]. Таке визначення є слушним, проте є узагальненим щодо розуміння конституційно-правового регулювання. Тому воно може бути покладене в основу конституційно-правового, але не може бути для нього визначальним. Для з'ясування визначення конституційно-правового регулювання слід розглянути усі його особливості, які, перш за все, проявляються через характер суспільних відносин, що регулюються конституційно-правовими нормами. Також варто приділити увагу з'ясуванню особливостей конституційно-правових відносин, оскільки професійні спілки як громадські організації безумовно є одними із важливих суб'єктів вказаних правовідносин.

Подібне визначення знаходимо в А. Ф. Черданцева, який зазначає, що правове регулювання — це впорядкування суспільних відносин за допомогою норм права та інших правових засобів (актів застосування, договорів тощо) [6, с. 342]. Як бачимо, автор дещо деталізував засоби впливу на суспільні відносини, передбачивши крім правових норм, також і акти застосування, договори тощо.

На думку Т. І. Тарахонич, правове регулювання займає провідне місце серед структурних елементів правової системи. Правове регулювання — це певний процес,

обумовлений об'єктивними та суб'єктивними чинниками: такими, як: рівень зрілості та стійкості суспільних відносин, рівень соціальної структури суспільства, стан економічного розвитку суспільства, загальний рівень правової культури населення та інші [7, с. 296]. У цьому визначенні автор правильно вказав, що правове регулювання — це процес. Водночас у ньому відсутні основні елементи правового регулювання, що є визначальним для цього поняття. Звичайно ж, позитивним моментом є авторський підхід до визначення ознак, які впливають на правове регулювання суспільних відносин.

У юридичній літературі іноді зустрічаються випадки, коли конституційно-правове регулювання визначається через правовий вплив на суспільні відносини. З цього приводу відзначимо, що правовий вплив на суспільні відносини є поняттям більш широким за своїм змістом, ніж конституційно-правове регулювання. Тому у цьому випадку, вважаємо, немає ніяких протиріч.

Як пише Т. І. Тарахонич, правове регулювання слід відрізнити від правового впливу. Правове регулювання передбачає впорядкування, юридичне закріплення та охорону суспільних відносин шляхом застосування правових засобів. А правовий вплив здійснюється у різних сферах суспільного життя та знаходить відображення в інформаційній, виховній та іншій ролі права. Правовий вплив, на відміну від правового регулювання, пов'язаний з тими суспільними відносинами, які не регулюються правом, але на які поширюється його дія. Правовий вплив формується не тільки за допомогою таких засобів, як норми права, а й залежить від тієї правової культури, яка сформувалась у певному суспільстві. Це призводить до формування в однотипній ситуації певного стандарту поведінки як безпосередньої умови формування законослужняної поведінки громадян. Правовий вплив включає не тільки правові засоби впливу на суспільне життя, а й інформаційні: психологічні (правові стимули та правові обмеження), виховні, ідеологічні (підвищення рівня правової культури, формування прогресивних, цивілізованих правових ідей, принципів тощо) та інші. Структурно правовий вплив включає правосвідомість, правову культуру, правові принципи, правотворчий процес, механізм правового регулювання [7, с. 297–298]. Правовий вплив — це результативний, нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини за допомогою власне правових засобів (норм права, правових відносин, актів застосування права) та інших правових явищ (правосвідомості, правової культури, правових принципів, правотворчого процесу) [8, с. 286]. Аналізуючи дослідження науковці варто звернути увагу на зроблене ними чітке розмежування між поняттями “правове регулювання” та “правовий вплив”. Разом із тим із наведеного випливає, що, дійсно, правовий вплив за своїм змістом є дещо ширшим за правове регулювання.

Таким чином, враховуючи усе вищевикладене, доцільно, на нашу погляд, запропонувати узагальнене визначення конституційно-правового регулювання, яке надалі буде покладене в основу визначення конституційно-правового регулювання організації та діяльності профспілок. Так, конституційно-правове регулювання — це здійснюваний державою за допомогою конституційно-правових норм і всієї сукупності правових засобів юридичний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування та належного розвитку, обумовлений об'єктивними та суб'єктивними чинниками, в результаті чого суспільні відносини набувають правової форми — стають конституційно-правовими.

Отже, в ході етапом нашого дослідження нами буде з'ясовано суть конституційно-правових відносин, суб'єктами яких виступають професійні спілки, та особливостей, що відрізняють дані правовідносини від правовідносин, що регулюються нормами інших галузей права.

В юридичній літературі зазначено, що предметом конституційно правового регулювання є суспільні відносини, що виникають у найбільш важливих сферах

суспільного життя. Конституційно-правова доктрина досить часто зверталась до проблем конституційно-правових відносин та й, власне, їх основних характеристик і особливостей, проте нині все ще залишається багато питань, що потребують свого дослідження.

Здійснюючи дослідження конституційно-правових відносин В. О. Лучін зазначає, що такі правовідносини фіксують коло осіб, на яких поширюється дія передбачених конституційних норм, закріплюють поведінку учасників цих правовідносин, створюють передумови для використання спеціальних юридичних засобів забезпечення суб'єктивних прав та обов'язків [2, с. 100]. Аналізуючи таке бачення науковця, слід зазначити таке: хибним є висловлювання про те, що конституційно-правові відносини фіксують коло осіб, оскільки коло потенційних учасників цих правовідносин передбачено відповідними нормами права.

О. О. Миронов стверджував, що існують різні позиції вчених щодо розуміння категорії “правовідносини”. Так, одні з них відстоюють думку, що правовідносини є результатом правового впливу на суспільні відносини. Інші з них вважають, що правовідносини є засобом регулювання суспільних відносин [4, с. 49]. На нашу думку, позиція першої групи науковців повною мірою відповідає загальнотеоретичному баченню правовідносин, оскільки твердження інших з них, що правовідносини є засобом регулювання суспільних відносин не відповідає загально визначеним поглядам на право як важливий регулятор суспільних відносин. Звичайно, відшліфовані практикою правовідносини можуть певною мірою впливати на зміст нових правових норм, що будуть регулювати нові суспільні відносини.

На думку російського теоретика М. І. Матузова, правовідносини — це врегульовані правом і такі, що охороняються державою, суспільні відносини, учасники яких є носіями взаємно кореспондуючих юридичних прав та обов'язків [9, с. 479]. Таке визначення є загально визначеним і таким, що цілком відповідає змісту цієї правової категорії. Ми також солідарні із цим визначенням, яке може бути основою для визначення правовідносин на галузевому рівні.

Стосовно дослідження конституційно-правових відносин, то О. О. Кутафіна під ними розуміє один із різновидів системи правовідносин, в які вступають люди і їхні організації, державні органи та їх посадові особи на основі взаємних прав та обов'язків, передбачених нормами конституційного права [10, с. 297]. Аналізуючи праці О. О. Кутафіна, бачимо, що автор у своєму визначенні особливу увагу приділив суб'єктному складу правовідносин, серед яких чітко вказані громадські організації, у тому числі й профспілки.

Слід з'ясувати особливості конституційно-правових відносин, на основі яких можна чітко відмежувати ці правовідносини від правовідносин інших галузей права. На думку О. О. Миронова, правовідносини у кожній галузі права, як відносно самостійна категорія мають особливості, притаманні лише їм особливості, що безпосередньо не пов'язані із особливостями предмета галузі права та її норм [4, с. 51].

Отже, на думку деяких вчених-конституціоналістів, важливою особливістю конституційних правовідносин є те, що вони виникають в процесі здійснення державної влади [11, с. 96–97]. Це, дійсно, є однією із особливостей, оскільки конституційні правовідносини мають основоположний, первинний характер стосовно правовідносин інших галузей права, які також тією чи іншою мірою стосуються державної влади. Подібну позицію викладав й С. М. Равін, що: особливість конституційно-правових відносин полягає в тому, що вони носять характер владовідносин, оскільки хоча б один з їх суб'єктів обов'язково повинен бути представником державної влади [12, с. 9]. Однак слід зробити певне уточнення стосовно того, що одним із суб'єктів цих правовідносин обов'язково є представник

державної влади. Так, на основі ст. 8 Закону України “Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності” конституційно-правові відносини можуть виникати між професійними спілками та їх об'єднаннями (радами, федераціями, конфедераціями тощо).

На нашу думку, можна виокремити ще одну особливість конституційно-правових відносин, яка полягає у тому, що ці правовідносини виникають в усіх найважливіших сферах суспільного та державного життя. Таке твердження обґрунтовується тим, що конституційно-правові відносини також виникають і на основі конституційних приписів.

На одній із важливих особливостей конституційно-правових відносин наголошував В. С. Основін, який писав, що ці правовідносини мають особливе коло суб'єктів, котрі наділені правоздатністю, яка відрізняється від правоздатності суб'єктів інших видів правовідносин [13, с. 23]. Також варто зауважити, що для конституційно-правових відносин характерним є й особливий об'єктний їхній склад, адже саме з приводу відповідних об'єктів суб'єкти вступають у правовідносини, реалізуючи свої права. Слід зупинитись більш детально на характеристиці правовідносин, об'єктами яких є дії, пов'язані з організацією та діяльністю професійних спілок.

Таким чином, ми з'ясували основні особливості конституційно-правових відносин. Тепер постає питання про необхідність дослідження, власне, конституційно-правових відносин щодо організації та діяльності профспілок як об'єкту конституційно-правового регулювання. Проте спершу приділимо певну увагу з'ясуванню об'єкта конституційно-правових відносин, оскільки організація та діяльність професійних спілок, як ми відзначали, є об'єктами-діями таких правовідносин, а правовідносини, що виникають з приводу таких об'єктів, є безумовно об'єктами конституційно-правового регулювання.

Отже, суб'єкти конституційно-правових відносин завжди вступають у ці відносини з приводу якогось об'єкта, тобто того, заради чого вони і виникають. Об'єкт правовідносин — це їхній результат.

В юридичній науці існує дві позиції щодо розуміння об'єкта правовідносин, які знаходяться у межах двох теорій — плюралістичної та моністичної. Так, за плюралістичною теорією об'єктами правовідносин є не лише дії (зокрема поведінка як більш загальне поняття), а також й матеріальні та нематеріальні блага. На наш погляд, слід виходити, перш за все, з того, що норми права як регулятори суспільних відносин регулюють поведінку учасників цих відносин. Така позиція обґрунтовується тим, що у нашому дослідженні розглядається організація та діяльність професійних спілок як об'єкт конституційно-правового регулювання. Як організація, так і діяльність профспілок є відповідними діями суб'єктів конституційно-правових відносин. Додамо, що у цьому випадку не має значення діяльність якого суб'єкта є об'єктом правовідношення — уповноваженого чи зобов'язаного.

Одразу ж зауважимо, що не всі науковці підтримують позицію про поведінку суб'єктів як об'єкт правовідносин. Так, В. С. Основін зазначав, що правильним є визначення об'єкта правовідношення як явища реальної дійсності, що володіє системою суттєвих властивостей, з якими норма права пов'язує права та обов'язки учасників правовідношення. При цьому він не розглядав поведінку людей як об'єкт конституційних правовідносин [13, с. 62]. Така думка є частково правильною, зокрема в тій частині, що стосується визначення об'єкта правовідношення як явища реальної дійсності. Проте ми критично висловлюємось щодо його заперечення проти визнання поведінки суб'єктів правовідносин об'єктом останніх.

На переконання В. Ф. Погорілка та В. Л. Федоренка, об'єктами конституційно-правових відносин виступають, головним чином, вищі соціальні

цінності, що набувають конституційного рангу й дістають закріплення в конституційних принципах, у загальнорегулятивних нормах, програмних положеннях [14, с. 10–11]. Аналізуючи таку позицію, відзначимо, що вона більшою мірою стосується об'єктів загальних конституційних правовідносин, тобто тих, що регулюються нормами Конституції України, які встановлюють загальні засади конституційного ладу тощо. Хоча безумовно, ця позиція у такому випадку є цілком прийнятною.

У загальній теорії права об'єкт правовідносин розглядається як те, на що спрямовані та з приводу чого реалізуються суб'єктивні права та юридичні обов'язки суб'єктів [9, с. 493]. У даному випадку, як вважаємо, за основу береться плюралістичний підхід до розуміння об'єкта правовідносин. Більш детально пише М. М. Марченко, який відзначає, що об'єктом правовідношення є різні матеріальні та духовні блага, а також самі дії чи їх результати, на які спрямована реалізація суб'єктивних прав та юридичних обов'язків учасників [15, с. 361].

Досліджуючи питання про об'єкт правовідносин, В. Єрмоленко вказує, що об'єкт у структурі правовідносин утворює внутрішні функціональні зв'язки, які краще піддаються регулюванню, а це, безперечно, сприятиме усталеності правовідношення як окремої системи [16, с. 11]. Слід погодитись із таким висловлюванням, оскільки об'єкти конституційно-правових відносин надають діям відповідних суб'єктів цілеспрямований характер.

Таким чином, ми відстоюємо ту позицію, за якої основним об'єктом конституційно-правових відносин є поведінка їх суб'єктів. Однак ми не заперечуємо проти визнання такими об'єктами різноманітні блага, цінності, речі тощо.

Завершальним етапом нашого дослідження є з'ясування та класифікація конституційно-правових відносин, які виникають в результаті організації та діяльності професійних спілок, що є об'єктом конституційно-правового регулювання.

Отже, за змістом конституційні правовідносини щодо організації та діяльності профспілок поділяються на матеріальні та процесуальні.

Матеріальні правовідносини складаються на основі реалізації профспілками матеріальних норм права. Такі правовідносини виникають на основі ст. 9 Закону України "Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності", за якою профспілки та їхні об'єднання відповідно до своїх статутних цілей і завдань мають право вступати до міжнародних профспілкових та інших міжнародних організацій та об'єднань, які представляють інтереси працівників, і брати участь в їхній діяльності, співпрацювати з профспілками інших країн, здійснювати іншу діяльність, яка не суперечить законодавству України. Суб'єктами таких правовідносин можуть бути профспілки, їхні об'єднання, міжнародні профспілкові та інші міжнародні організації та об'єднання.

У випадку реалізації профспілками процесуальних конституційно-правових норм виникають відповідні процесуальні відносини. Так, ст. 16 згаданого вище Закону визначає порядок легалізації профспілок, об'єднань профспілок, зокрема встановлює легалізуючі органи, документи, що подаються для легалізації та термін, протягом якого легалізуючий орган підтверджує заявлений статус профспілок.

За підставою індивідуалізації суб'єктів конституційно-правових відносин щодо організації та діяльності профспілок вони поділяються на відносні та абсолютні.

Відносні правовідносини характеризуються тим, що мають чітко визначений суб'єктний склад уповноважених і зобов'язаних учасників. На наш погляд, конституційно-правові відносини, про які йдеться, переважно відносні (наприклад, за ст. 42 Закону України "Про професійні спілки, їхні права та гарантії діяльності" роботодавець зобов'язаний сприяти створенню належних умов для діяльності профспілкових організацій, що діють на підприємстві, в установі або організації. У

цьому випадку маємо чітко визначені суб'єкти: профспілки та роботодавць).

Абсолютні правовідносини мають таку особливість: в них чітко визначена одна сторона, переважно уповноважена, а зобов'язана сторона чітко не визначена і характеризується як "всі". Наприклад, відповідно до ч. 4 ст. 36 Конституції України одна особа не може бути примушена до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежена у правах за належність чи неналежність до громадських організацій, у тому числі профспілок, а всі інші зобов'язані дотримуватись цього конституційного припису.

За ознакою цільового призначення конституційно-правові відносини щодо організації та діяльності професійних спілок можна поділити на правостановлюючі та правоохоронні.

Правостановлюючі відносини — це ті з них, що чітко визначають учасників та їх права і обов'язки. Наприклад, за приписами ч. 1 ст. 8 Закону України "Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності" з метою виконання своїх статутних завдань профспілки, їхні організації (якщо це передбачено статутом) мають право на добровільних засадах створювати об'єднання (ради, федерації, конфедерації тощо) за галузевою, територіальною або іншою ознакою, а також входити до складу об'єднань та вільно виходити з них. Як бачимо, у цьому випадку, якщо передбачено статутом, профспілки мають право створювати об'єднання. Підставою виникнення таких правових відносин є правомірні дії їхні суб'єктів — професійних спілок.

Правоохоронні відносини виникають з метою охорони конституційно-правових норм. Такі правовідносини виникають тоді, коли відбувається порушення конституційно-правових норм. Наприклад, за ч. 1 ст. 37 Закону "Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності" діяльність професійних спілок як громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підризу її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняється. Таким чином, підставами виникнення даного виду правовідносин можуть бути юридичні факти, змістом яких є перераховані вище протиправні дії профспілок. Як наслідок настає юридична відповідальність — припиняється діяльність профспілок.

Важливою підставою класифікації конституційно-правових відносин, що виникають з приводу організації та діяльності профспілок є суб'єктний склад. За цією підставою суб'єктами правовідносин профспілки та їхні члени; профспілки та органи державної влади і органи місцевого самоврядування; профспілки та роботодавці; профспілки та їх об'єднання; профспілки, міжнародні профспілкові та інші міжнародні організації тощо.

У теорії права досить часто здійснюють класифікацію правовідносин й за підставами їх виникнення, зміни та припинення. На наш погляд, така підстава цілком прийнятна і для конституційно-правових відносин, суб'єктами яких є профспілки. Як відомо, такими підставами є правостворюючі, правозмінюючі та правоприпиняючі юридичні факти. Наприклад, видання легалізуючим органом профспілки свідоцтво про легалізацію із зазначенням відповідного статусу є правоутворюючим юридичним фактом. У свою чергу, прийняття загальних зборів профспілки рішення про реорганізацію чи ліквідацію (саморозпуск) є правоприпиняючим юридичним фактом.

Ще однією підставою класифікації конституційно-правових відносин з приводу організації та діяльності профспілок є час, протягом якого вони існують. Таким чином, ці правовідносини поділяються на постійні та тимчасові (строкові). Вважаємо

зайвим наводити приклади постійних таких правовідносин, оскільки в переважній своїй більшості вони є такими. У свою чергу, строкові конституційно-правові відносини виникають на основі, наприклад, ч. 7 ст. 41 Закону “Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності”, де зазначено, що на час профспілкового навчання працівникам, обраним до складу виборних профспілкових органів підприємства, установи, організації, надається додаткова відпустка тривалістю до 6 календарних днів із збереженням середньої заробітної плати за рахунок роботодавця. Суб’єктами таких правовідносин є працівники, обрані до складу виборного профспілкового органу, а існують такі відносини протягом профспілкового навчання.

Таким чином, ми здійснили дослідження конституційно-правових відносин, які виникають у зв’язку з організацією та діяльністю профспілки, класифікувавши їх за такими підставами: змістом, індивідуалізацією суб’єктів, цільовим призначенням, суб’єктним складом, підставами виникнення, зміни та припинення, часом існування.

Підбиваючи підсумки дослідження, вважаємо за доцільне запропонувати власне визначення конституційно-правового регулювання організації та діяльності профспілок як здійснюваного державою за допомогою конституційно-правових норм і всієї сукупності правових засобів юридичного впливу на суспільні відносини, що виникають у зв’язку із організацією та діяльністю профспілок, з метою їх упорядкування та належного розвитку, обумовленого об’єктивними та суб’єктивними чинниками, в результаті чого суспільні відносини набувають правової форми — стають конституційно-правовими та характеризуються притаманними лише їм особливостями.

Список використаних джерел

1. Селіванов, А. О. Права і свободи громадян під захистом Конституційного Суду України: Правові позиції сучасної доктрини конституційного правосуддя [Текст] / А. О. Селіванов. — К. : Логос, 2005. — 104 с.
2. Лучин, В. О. Конституционные нормы и правоотношения [Текст] : [учебн. пособ. для вузов] / В. О. Лучин. — М. : Закон и право, ЮНИТИ, 1997. — 159 с.
3. Морозова, Л. А. Конституционное регулирование в СССР [Текст] / Л. А. Морозова. — М. : Юрид. лит., 1985. — 144 с.
4. Миронов, О. О. Конституционное регулирование в развитом социалистическом обществе [Текст] / О. О. Миронов. — Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1982. — 127 с.
5. Рабінович, П. М. Основи загальної теорії держави і права [Текст] / П. М. Рабінович. — К. : ІСДО, 1995. — 170 с.
6. Черданцев, А. Ф. Теория государства и права [Текст] / А. Ф. Черданцев. — М. : Юрайт, 2001. — 772 с.
7. Теорія держави і права. Академічний курс [Текст] / [Зайчук О. В., Журавський В. С., Копиленко О. Л. та ін.]; за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — 688 с.
8. Комаров, С. А. Общая теория государства и права [Текст] / С. А. Комаров. — М. : Манускрипт, 1996. — 312 с.
9. Теория государства и права [Текст] : [курс лекц.] / [Байтин М. И., Григорьев Ф. А., Зайцев М. И. и др.]; под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. — М. : Юристъ, 1997. — 672 с.
10. Кутафин, О. Е. Предмет конституционного права [Текст] / О. Е. Кутафин. — М. : Юристъ, 2001. — 444 с.
11. Кравчук, С. С. Государственно-правовые отношения в советском социалистическом государстве [Текст] / С. С. Кравчук // Советское государство и право. — 1956. — № 10. — С. 95–105.
12. Равин, С. М. Основные особенности советского государственного права [Текст] / С. М. Равин // Правоведение. — 1961. — № 1. — С. 3–14.
13. Основин, В. С. Советские государственно-правовые отношения [Текст] / В. С. Основин. — М. : Юридическая литература, 1965. — 168 с.

14. Погорілко, В. Об'єкти конституційного права України: поняття, ознаки та види [Текст] / В. Погорілко, В. Федоренко // Право України. — 2004. — № 2. — С. 9–16.
15. Теория государства и права [Текст] / [Кененов А. А., Кузьмин Э. Л., Лейст О. Э. и др.] ; под ред. М. Н. Марченко. — М. : Изд-во Московского ун-та, 1987. — 431 с.
16. Єрмоленко, В. Об'єкт у структурі правовідносин [Текст] / В. Єрмоленко // Юридична Україна. — 2004. — № 1. — С. 11–15.

Надійшла до редакції 31.07.2011

Сопелкин И. С. Организация и деятельность профсоюзов как объект конституционно-правового регулирования

Посвящена исследованию организации и деятельности профсоюзов как объекта конституционно-правового регулирования. Важное внимание уделяется исследованию понятия конституционно-правового регулирования. Исследуются конституционно-правовые отношения относительно организации и деятельности профсоюзов путем их классификации на отдельные виды. Предлагается определение конституционно-правового регулирования организации и деятельности профсоюзов.

Ключевые слова: профессиональные союзы, правовое регулирование, конституционно-правовое регулирование, объект конституционно-правового регулирования, конституционно-правовые отношения, классификация.

Sopelkin, I. S. Trade Union Organisation and Activity as the Object of the Constitutional and Legal Regulation

Article researches organizations and trade unions as an object of the constitutional-legal regulation. Special attention is paid to the concept of the constitutional and legal regulation. The article examines the constitutional and legal relations concerning the organization and activities of trade unions by their classification into separate species. Author proposes a definition of the constitutional legal regulation of the trade union organization and activities.

Key words: trade unions, legal regulation, constitutional legal regulation, object of constitutional legal regulation, constitutional legal relations, classification.

